

УДК811.111'42

СТРАТЕГІЧНІ МОДЕЛІ КРИТИЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ В АНГЛОМОВНІЙ НАУКОВІЙ СТАТТІ

О.Л. Балацька (Харків)

Статтю присвячено аналізу стратегічних функцій, які виконують критичні зауваження в англomовних наукових статтях. Стратегічний потенціал критики вивчено як сукупність тактик, кожна з яких переслідує конкретну ціль, підпорядковану загальній меті. Встановлено співвіднесеність тактик критики зі структурами знання, що лежать у її підґрунті. Досліджено прийоми реалізації кожної тактики, що спираються на формальні, структурні, змістові та прагматичні характеристики критичних зауважень. Виявлені риси моно- / поліфункціональності цих характеристик – їхня здатність до реалізації одного / різних тактичних завдань.

Ключові слова: англomовна наукова стаття, змістові характеристики, критичне зауваження, моно- / поліфункціональність, прагматичні характеристики, прийом, стратегічний потенціал, тактика, формально-структурні характеристики.

Балацкая Е.Л. Стратегические модели критических замечаний в англоязычной научной статье. Статья посвящена анализу стратегических функций, которые выполняют критические замечания в англоязычной научной статье. Стратегический потенциал критики изучен как совокупность тактик, где каждая преследует конкретную цель, подчиненную общему предназначению. Установлена соотнесенность тактик критики со структурами знания, лежащими в их основе. Исследованы приемы реализации каждой тактики с опорой на формальные, структурные, содержательные и прагматические характеристики критических замечаний. Выявлены черты моно- / полифункциональности этих характеристик – их способность реализовать одно / разные тактические задания.

Ключевые слова: англоязычная научная статья, критическое замечание, моно- / полифункциональность, прагматические характеристики, прием, содержательные характеристики, стратегический потенциал, тактика, формально-структурные характеристики.

Balatska O.L. Strategic Models of Critical Comments in the English-language Research Article. The article focuses on the analysis of strategic functions performed by critical comments in the English-language research article. The strategic potential of criticism is viewed as the sum of tactics, each possessing its own aim which serves reaching the general goal. The tactics of criticism appeared to correspond to the mental structures forming their basis. The study of tactics devices is performed involving the formal, structural, content and pragmatic features of critical comments. These features proved to be mono- / polyfunctional, demonstrating the ability to realize one / different tactical tasks.

Key words: critical comment, content features, device, English-language research article, formal-structural features, mono- / polyfunctional, pragmatic features, strategic potential, tactic.

Серед актуальних у наш час розвідок у царині вивчення дискурсивної діяльності значна увага припадає на дослідження наукового дискурсу.

Зокрема, авторів цікавлять різні його жанри, провідним з яких визнана наукова стаття [3, с. 150; 6, с. 95]. Не обмежуючи сферу своїх інтересів загальною характеристикою цього жанру, дослідники студіюють також її окремі елементи / складові.

Але останні, як правило, виокремлені за структурно-композиційним критерієм, що, на наш погляд, не зовсім адекватно дискурсологічному підходу, у фокусі якого перебуває конструювання смислів. Саме тому, компоненти англomовної наукової статті розуміємо як смисли, що в ній містяться, й до яких належить об'єкт нашого аналізу – критика.

© Балацька О.Л., 2013

На попередніх етапах дослідження наукову критику було схарактеризовано як дискурсивний феномен [1], а також було описано потенціал формальних, структурних, змістових та прагматичних моделей критичних зауважень. Визнаний на сьогодні в мовознавчих студіях пріоритет функції, дає підстави стверджувати, що впорядкування усього ресурсу лінгвальних рис критичних зауважень відбувається відповідно до стратегічних цілей.

Метою цієї статті є аналіз стратегічних моделей критичних зауважень в англomовній науковій статті.

Стратегічними моделями вважаємо **тактики** критики, яких, на наш погляд, існує дві.

Перша модель – **тактика оптимізації наукового пізнання** кореспондує з першою модифікацією концептуальної моделі наукової критики (“Нездійснена дія”) [1] та спрямована на виправлення такого порушення як недостатність знання. Вона таким чином, здійснює стимулюючий вплив на розвиток наукової думки, тобто оптимізує процес пізнання. На існування цієї тактики указують автори, стверджуючи, що критика спрямована на отримання нового знання, усунення прогалів у науковому досвіді (*knowledge gap* [4, с. 126]). Також зауважують, що вказана тактика спрямована не лише на вирішення цього глобального завдання, а й більш конкретної задачі адресанта – формування наукової ніші [5, с. 85–86].

Друга модель – **тактика оптимізації наукового знання** ґрунтується на другій модифікації концептуальної моделі наукової критики (“Дія здійснена погано”) [1] та спрямована на виправлення недоліків, виявлених у наявних дослідженнях – вад, хиб власне наукового пошуку або його вербальної репрезентації (тексту). Отже ця тактика стимулює до усунення цих недоліків, оптимізуючи таким чином, наявне наукове знання.

Прийомами, що задіяні у реалізаціях **тактики оптимізації наукового пізнання** виступають реалізації **формально-структурних** характеристик критичних зауважень (КЗ). Такими характеристиками є: непоширеність / поширеність (подання КЗ одним чи декількома висловлюваннями), згор-

нутість / розгорнутість (наявність у КЗ лише основної частини – висловлювання негативної оцінки або основної та додаткової частин), контактність / дистантність, композиційна однорідність / різномірність (розміщення КЗ в одній / двох композиційних частинах) [2]. Ці характеристики виявили свою стратегічну / тактичну релевантність, зокрема:

- відсутність додаткової частини, тобто *згорнутість*, у цьому випадку суб’єкт-адресант, реалізуючи КЗ, виправляє виявлений недолік, досліджуючи той об’єкт / предмет, який не був до цього (достатньо) вивченим. Наприклад, в англomовній науковій статті (АНС), присвяченій пошуку кореляцій між станом здоров’я студентів коледжів та рівнем їх заборгованості по кредитній картці (*Health-related characteristics and incurring credit card debt as problem behaviors among college students*), вказується на недостатню вивченість обраного об’єкта: (1) *To our knowledge, only two previous studies have examined the relationship between credit card debt and health-related characteristics among college students.*^(34, 35)

• наявність додаткової частини КЗ, тобто розгорнутість, коли суб’єкт-адресант вказує (у додатковій частині) на потребу чи шляхи усунення виявленого порушення, наприклад:

(2) *Research on the practice of law is scarce because most academic lawyers are not trained in empirical research methods.*

У додатковій частині цього КЗ (*because most academic lawyers are not trained in empirical research methods*) автор зазначає причину практичної невивченості досліджуваного ним об’єкту.

- композиційна характеристика – подання КЗ переважно композиційно-однорідною моделлю, розташованою у інтродуктивному або змістовому / експериментальному блоці.

Приєм реалізації КЗ в інтродуктивному блоці призначений для виконання такого конкретного завдання оптимізації наукового пізнання як формування наукової ніші для проведення власного дослідження.

Натомість, прийом реалізації КЗ у змістовому / експериментальному блоці оптимізує наукове

пізнання і виконує інше завдання, а саме: привертає увагу до необхідності ліквідації прогалин у знанні через, приміром, важливість певного об'єкта (приклад 4) або через неможливість спростувати чи підтвердити певний постулат з огляду на недостатній обсяг знання.

Прийоми тактик оптимізації наукового пізнання також спираються на **змістові** характеристики КЗ. До них належать, зокрема, особливості предметного змісту КЗ в АНС, що розподілені між сферами “Науковець” та “Наукова діяльність”, де перша (факультативна) подана безособовою (немає вербальної об'єктивації науковця, чия діяльність піддана критиці) та особову, де цей науковець вербально об'єктивований визначено (ім'я) чи невизначено (науковий напрям, школа тощо), інтроверсивно (самокритика) чи екстраверсивно (критика іншого), а друга охоплює низку моделей, збіжних зі складниками наукової діяльності – *проблема / тема, теорія, методологія, текст, дані, свідчення, висновки, дослідження та гіпотеза*.

Також до цієї групи належать моделі аксіологічного змісту КЗ, виокремлені за критеріями засобу та способу актуалізації негативної оцінки, – експліцитна (лексична і лексико-граматична) та імпліцитна. Релевантною виявилися частина цих рис,

- безособовість, що характерна для абсолютної більшості КЗ цієї стратегічної моделі, оскільки смисл “Нездійснена дія” означає наукову спільноту в цілому (ніким не здійснена);
- змістова модель *проблема / тема*, на невивченість якої вказує адресант КЗ;
- експліцитні / імпліцитні засоби вираження оцінки, що об'єктивують недостатню вивченість / невивченість певної теми / проблеми;

Серед експліцитних лексичних засобів найчастіше зустрічаються прикметники (*contradicting, insufficient, little, scant, scarce, small, sparse, unaware, unanswered, unclear*), іменники (*confusion disagreement, gap, lack, neglect, paucity, scarcity*), дієслова (*fail, ignore, limit, miss, neglect, overlook*) та прислівники (*few, insufficiently, less, little, only*).

Серед експліцитних лексико-граматичних засобів найчастіше зустрічаються: заперечення скла-

деного дієслівного присудка реалізоване за моделлю допоміжне дієслово *have* у формі теперішнього часу (Present Perfect) + *not* + основне дієслово (*most studies have not given attention to; have not been clarified yet; have not been examined; has not been researched; have not been widely discussed; have not been clearly defined; have not been studied*); заперечення підмета, що здійснюється за схемою: негатор (*no*) + підмет (*no single research tradition is concerned with more than a slice of; no other study has examined; no research has identified; no mention is made of; practically no attention has been thus far paid*); заперечення складеного іменного присудка, представлене у КЗ у вигляді схеми: дієслово *be* у формі теперішнього або минулого часу + *not* + іменна частина, подана прикметником (*it's not clear; were not available in archival sources; is not homogenous in the linguistic literature*) або пасивним дієприкметником (*is not easily found; this point is not addressed; the specifics... are not specified*), тощо.

До основних імпліцитних засобів слід віднести: мовні одиниці з позитивною чи нейтральною семантикою, які у сукупності в контексті надають висловленню негативного оцінного значення (*scientific exploration ... is still in its infancy; typically dedicate a handful of chapters; it has escaped notice; most studies have been in the tradition of*); мовні одиниці футуральної семантики (*future, further*) у сполученні з мовними одиницями на позначення елементів концептосфери *наукове дослідження* та модальними дієсловами (*future research might shed light; ought to be assessed in further research; future research should also consider; further work will be required to determine*); мовні одиниці футуральної семантики у сполученні з мовними одиницями на позначення елементів концептосфери *наукове дослідження* та дієсловами, що вказують на необхідність подальшої розробки проблеми (*further research seems to be required; further research is needed; requires further ... analysis; further work is required to determine; requires further investigation*).

Ще одним **прийомам тактики оптимізації наукового пізнання** є використання **прагматич-**

них маркерів, до яких належать маркери мітігації та категоричності.

Зокрема, для цієї стратегічної моделі характерне широке застосування маркерів мітігації, бо відсутність знання, хоча й оцінюється негативно, сприймається як природна річ через нескінченість процесу пізнання, що засвідчено поширеністю й чисельністю *маркерів мінімації*. Серед усього різноманіття цих маркерів найчастотнішими виявилися: пасивний стан дієслова (*had been given insufficient attention, no formal and informal research has been done, no prior research has been conducted, have not been examined, has been insufficiently studied, little has been written, had been underrated by researches*), апроксиматори (кількісні прислівники, прислівники ступеню, частотності й часу) (*scholars have spent less time dissecting, there are relatively fewer investigations, needs more documentation and research; it is often overlooked*), модальні дієслова, що виражають можливість, вірогідність (*future research ... might shed light, can be tested in future experiments, further research into this area can reveal, future research could explore*), засоби темпорального дійсності (*till now, published records state only "four cases"; current evidence ... is lacking; there are as yet no clear recommendations; education research to date has largely neglected; there is currently a scarcity of conceptions on human rights*), вирази, що вербалізують особисті сумніви автора у його обізнаності у наявних розвідках (*we are unaware of research that investigates; I am aware of only passing reference to; we failed to find a research that; we could not identify any studies examining*), дієслова-зв'язки (*empathy research ... appears to be almost non-existent; further research seems to be required; there does not seem to be much consensus; there appears to exist some confusion over the use of the term*), тощо.

Разом з тим, хоча й у значно меншій кількості та з низькою частотністю у реалізаціях тактик оптимізації наукового пізнання прийом використання прагматичних маркерів спирається на використання *маркерів категоричності* (як правило, разом

із маркерами мітігації), у тих випадках, коли адресант наголошує на низькому ступені вивченості проблеми або на її важливості. До цих маркерів належать: прислівники (*very, largely, completely, typically, very, actually*) та прикметники (*important, necessary*) (*it is important to carry out additional research, are typically completely ignored, literature is very scant when it comes to, remains largely unknown, although largely overlooked*).

Тактика оптимізації наукового знання також охоплює низку *прийомів*, що усі мають на меті удосконалення наукового знання шляхом вказання на недоліки, помилки, упущення науковців, здійснені ними у процесі наукової діяльності.

Прийомами цієї тактики є використання певних формально-структурних характеристик КЗ, а саме:

- непоширених, згорнутих КЗ, що вирішують конкретне завдання – виявлення незначного, на погляд адресанта КЗ, недоліку:

(3) *It is worrisome that over three-fifths of adult Americans said they had not read a book for pleasure the day before being interviewed between 1994 and 2006. Birkerts (2006) may have overstated the case, but we share his pessimistic assessment about the future.*

Так, у цьому прикладі автор припускає можливість перебільшення іншим науковцем фактів, які той наводить у своїй роботі, одночасно погоджуючись з ним щодо деяких аспектів розглядуваного питання.

(4) *Clearly this concept of empathy has shortcomings when there are many contexts that social workers will not have personally experienced.*

У наведеному фрагменті адресант звертає увагу на можливі недоліки обговорюваної гіпотези.

- поширених, розгорнутих КЗ, призначених для вирішення завдання – вказання на більш суттєвий, на погляд адресанта, недолік шляхом:

- привертання уваги до виявленого недоліку шляхом його детального опису, що особливо характерно для такого недоліку як обмеженість. У цьому випадку адресант КЗ часто перелічує усі, наявні в певному дослідженні обмеження, а нерідко

виокремлює це КЗ в окрему структурну частину АНС, що має відповідний підзаголовок: (*Limitations, Study Limitations*).

- обґрунтування причин негативної оцінки та/або шляхів усунення наявного недоліку у додатковій частині КЗ:

(5) **5.2 Limitations and directions for future study**

Our research has its limitations. Our research relied on secondary data sources; as such, it is difficult to ascertain with certainty the reliability and validity of items used in composing the various measures. Our dependant variable i.e. the E-gov maturity indicator largely used the assessment of efforts on governments' websites; the views of citizens are not represented. Thus, this might be limiting given that citizens' perceptions and expectations of E-gov initiatives may be dissimilar from those of their governments'. The lack of an internationally recognized 'E-gov maturity' indicator may have its drawbacks. Some of the items we used had missing entries for some of the countries and some data were not up-to-date; these might have negatively impacted the data analysis. In selecting the countries for this research we used the UN Public Administration Programme's (2010) E-gov scores to guide the selection. Notwithstanding, selection bias cannot be ruled out in our research.

У цьому КЗ автор детально перераховує, які особливості застосованої ним у процесі проведення дослідження методології, могли стати причиною низки недоліків отриманих результатів.

- композиційно-однорідної моделі, розташованої в абсолютній більшості у змістовому / експериментальному блоці, оскільки саме тут стають релевантними набутки наявного досвіду й, відповідно, виявляються їхні недоліки.

(6) **Discussion**

It is not clear how representative of the cohort as a whole the interviews were, as we do not have career details for all graduates. <...> Although more interviews could have been arranged, interviewing 46 graduates is more

than the accepted amount for gaining consensus on a group of people with similar backgrounds where 10/15 can be seen as enough to gain saturation of themes.

Прийоми тактики оптимізації наукового знання також охоплюють застосування змістових моделей КЗ, а саме:

- безособова модель використовується за наявності додаткового завдання – вказання на типовість виявленого недоліку, як такого, що властивий науковій спільноті в цілому;

- невизначено-особова модель реалізує те саме завдання, проте вказує на меншу типовість недоліку: він властивий представникам певного підходу, прибічникам певної теорії, тобто окремій групі науковців;

- визначено-особова модель покликана реалізувати це завдання, але з протилежним смислом – вказання на не типовість недоліку, приписуваного якомусь окремому науковцю чи групі авторів;

- змістові моделі предметної сфери “Наукова діяльність” покликані конкретизувати виявлений недолік шляхом його співвіднесення з одним елементом наукової діяльності – *теорією, методологією, проблемою / темою, гіпотезою, дослідженням, даними, свідченнями, висновками і текстом.*

- змістова модель експліцитної оцінки, зафіксована в абсолютній більшості реалізації тактики оптимізації наукового знання покликана чітко вказати на виявлений недолік, що є необхідним для його усвідомлення та виправлення.

Серед експліцитних лексичних засобів переважають мовні одиниці, як прикметники (*controversial, contradictory, difficult, hard, problematic, questionable, weak*), іменники (*conflict, contradiction, disagreement, discrepancy, drawback, difficulty, flaw, limitation, problem, question, restriction, setback, shortcoming, shortfall, weakness*) та дієслова (*argue, challenge, conflict, contradict, disagree, limit, restrict*).

Серед експліцитних лексико-граматичних засобів ми частіше реєстрували: дієслово *be* у формі теперішнього або минулого часу + *not* + іменна частина, подана прикметником або пасивним дієприкметни-

ком (*it is not clear whether that is the actual objective of the UNDP definition; this argument, however, is not sound; it is not always clear what a symbol represents*); допоміжне дієслово *do* у формі теперішнього або минулого часу + *not* + основне дієслово (*the sample did not include all categories of trainee teachers; the results do not explain the underlying mechanisms; our sample did not adequately allow a test; the matrix-driven approach does not allow to access*); модальне дієслово + *not* + основне дієслово (*the findings may not generalize to other locations; we cannot generalize from this sample*) і т. д.

У наявних в незначній кількості реалізаціях цієї тактики, поданих імпліцитною моделлю, виведення імпліцитного смислу негативної оцінки не становить проблем, оскільки адресант і адресат КЗ мають достатньо знань про норми та цінності наукової діяльності та наукової комунікації. Так, у наступному фрагменті адресант КЗ висловлює думку щодо необхідності ширшого й більш диференційованого погляду на проблему, отже має місце імпліцитний смисл – погляд у наявних розвідках є вузьким і недиференційованим:

(7) *Nevertheless I think this view **has to be broadened and differentiated**.*

(view has to be broadened and differentiated → it is not enough broad and differentiated → it has to be changed for the better)

У той же час, слід вказати на ту обставину, що прагматичні маркери як мітігації, так і категоричності, на наш погляд, не слід трактувати як такі, що репрезентують прийом (-и) тактики оптимізації наукового знання – перевага особової моделі у реалізаціях цієї тактики засвідчує, що вказані маркери швидше пов'язані із толерантністю й повагою до опонента, ніж із використанням певних тактичних завдань.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що саме стратегічні цілі забезпечують системність вербальних рис КЗ в АНС, організуючи весь їх потенціал для виконання певних тактичних завдань. Також засвідчено, що тактики критики різняться не лише своїми конкретними цілями, але й ментальними основами, у той же час їх вербальний ресурс не має чітких меж: деякі моделі є монофункціональними та кореспондують з однією з тактик (наприклад, композиційна модель), інші – поліфункціональні, здатні до реалізації різних призначень (приміром безособова модель).

Перспективою роботи є аналіз частотності стратегічних моделей КЗ в АНС в цілому та в АНС з різних наукових дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балацкая Е.Л. Прагматические модели критических замечаний в англоязычной научной статье / Е.Л. Балацкая // Проблемы лингвистики и лингводидактики : международный сб. науч. ст. / под ред. С.А. Моисеевой, Л.Г. Петровой. – Белгород : ИПЦ “ПОЛИТЕРРА”, 2013. – Вып. 1. – С. 27–33.
2. Балацька О. Л. Формально-структурні параметри критики як компоненту англомовної наукової статті / О.Л. Балацька // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 39. – С. 12–18.
3. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія / Тетяна Вадимівна Яхонтова. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с.
4. Fagan A. The use of critical speech acts in psychology and chemistry research papers / A. Fagan, P. Martin Martin // Iberica. – 2004. – № 8. – P. 125–137.
5. Giannoni S. Negative Evaluation in Academic Discourse. A Comparison of English and Italian Research Articles / Simone Giannoni // Linguistica et Filologia. – 2005. – № 20. – P. 71–99.
6. Swales J. M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings / J. M. Swales. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1990. – 260 p.